

ფარსადან გორგიჯანიძე

საქართველოს ცხოვრება

თქმის გამოსაცემად მოამზადა, გამოკვლევა, შენიშვნები და
საძიებლები დაურთო გიული ალასანიამ

საქართველოს უნივერსიტეტის
გ ა მ მ ც ე მ ლ ო ბ ა

თბილისი
2022 წელი

პირველად ქვეყნდება სეფიანთა სპარსეთში მცხოვრები მე-17 საუკუნის ქართველი მემატიანის ფარსადან გორგიჯანიძის „საქართველოს ცხოვრების“ სრული ტექსტი. გათვალისწინებულია წინამორბედების დაკვირვებები შემოთავაზებულ ტექსტზე, ახლებურად არის წარმოდგენილი საქართველოს ისტორიის ზოგიერთი გვერდი.

მთელ რიგ საკითხებთან ერთად ყურადღებას იქცევს ბაგრატ V-ის გარდაცვალების თარიღი და თამარის მამიდასთან ურთიერთობის განსხვავებულად გააზრების შესაძლებლობა.

The full text of the History of Georgia written by Parsadan Gorgijanidze – the Georgian historian of the 17th century living in Safavid Persia – is published for the first time. The observations of predecessors on the above-mentioned text have been taken into consideration. Some pages of the history of Georgia have been presented from a new perspective.

Along with some other issues, attention has been drawn to the date of Bagrat V's death as well as the possibility of a different understanding of the relations of Tamar with her aunt.

მეცნიერ-რედაქტორი - გონელი არახამია

ტექნიკური რედაქტორი - მარინა ჟღენტი

დიზაინერი - მარი ვერულაშვილი

ქართული გამოცემა © საქართველოს უნივერსიტეტის გამომცემლობა, 2022

ყველა უფლება დაცულია. ამ წიგნის არც ერთი ნაწილი არანაირი ფორმით ან საშუალებით არ შეიძლება გამოყენებული იქნეს გამომცემლის წერილობითი ნებართვის გარეშე.

ISBN 978-9941-9707-9-5

დაიბეჭდა საქართველოში. შპს. „საქართველოს უნივერსიტეტი“

მისამართი: 77ა, მ. კოსტავას ქუჩა, თბილისი, 0171, საქართველო

ტელ.: +995 032 2 55 22 22

ელ. ფოსტა: info@ug.edu.ge; ug@ug.edu.ge

Scientific Editor - Goneli Araxamia

Technical Editor - Marina Jgenti

Designer - Mari Verulashvili

Georgian edition © The University of Georgia, 2022

All rights reserved. No part of this publication may be reproduced by any form without written permission of the publisher.

ISBN 978-9941-9707-9-5

Printed in Georgia. Ltd. "The University of Georgia"

Address: 77a, M. Kostava Street, Tbilisi, 0171, Georgia

Tel.: +995 032 2 55 22 22

info@ug.edu.ge; ug@ug.edu.ge

PARSADAN GORGIJANIDZE

THE LIFE OF GEORGIA

The text was prepared for publication, the research, comments and indexes
are provided by Giuli Alasania.

Tbilisi
2022

სარჩევი

ფარსადან გორგიჯანიძის ცხოვრება და შემოქმედება 19

პირველი თავი 47

აქა ანბავი ფრანგეთის ჯემწიფის ქალის, ჰორომსიმესი 47

და წამება მისი 47

ანბავი რომის ჯემწიფის კონსტანტილეს გაქრისტიანებისა და საქმე მათი 49

აქა ტრდად ჯემწიფის გალაშქრება მამის სისხლის საძებნელათ არდაშერის შვილს შაფურს ჯემწიფეზედა 50

მოხდომა დიდის ლაშქრით ტრდადისა და აოჯრება ქვეყნისა 50

აქა სიკვდილი ტრდად ჯემწიფისა და გახემწიფება მისის შვილის ხოსროვისა 51

შაფურ თავისი შვილი ვარამ სომეხთ საბატონოთ მისცა 52

აქნობამდისინ სომხათ იყვნენ ამას ზეითნი ნახსენებნი ბატონებნი 53

ანბავი ფრანგეთის ჯემწიფის ქალის ჰორომსიმეს წამებისა და წმინდის ნინოსი უფრო ზეით ანბავია, მაგრა აქაც არას დაუშლის 53

აქა რჩევა და ვაზირობა ჰორომსიმესა 55

აქ ანბავი წმინდის ჰორომსიმეს ფრაგეთის ჯემწიფის ქალის და ტრდად ჯემწიფისა 56

აქა ცოტას რასმე ანბავს გაგონებულსა მირიან ჯემწიფისასა და მისის შვილის ვახტანგ გორგასლისას დავსწერ, მაგრა წიგნი არ მინახავს 59

აქა წმინდის ნინოსაგან მირიან ჯემწიფის შვილის ვახტანგის გაცოცხლება 61

სიკვდილი მირიან მეფისა და მეფეთ კურთხევა მისის შვილის ვახტანგ გორგასლისა 62

რაც ანბავი ბაგრატონთა, რომ სომეხთ ცხოვრებაში სწერია: მათი მოსვლა 64

ა(ნ)ბავი ერანის ჯემწიფებისა, ცოტას რასმე საჯელებს ზეით ვახსენებთ და გათავებით მათს ანბავსა და ნაქმართა და საჯელებსა თავ თავიანთ ადგილს დავსწერთ 65

დაკარგვა ლორიდამენ შაბდიზის ცხენით შირინისა, ტრდათ ჯემწიფის შვილის სომეხთ ჯემწიფის ხოსროვის ქალისა და გლოვა და ტირილი მამიდისა და ძმების 67

აქა შირინის მისვლა მადანს და ხოსროვის მოსვლა მულამს ერთმან ერთის საძებნელად 67

აქა ხოსროვ ჯემშიფის ცნობა შაჰბანუ დედოფლისაგან და აშიყობა მისი და შირინისა და ერთმან ერთის მოძებარნი მულამში შეიყარნეს 68

აქა ქორწილი ხოსროვ ერ(ან)ის ჯემშიფისა სომეხთ ჯემშიფის ხოსროვ ტრდადის შვილის ქალს შირინს თანა და მადანს მიყვანა 69

აქა გაძრიელდა ქვეყანათა ზედან სულთან მელიქ შაჰ ჯემშიფე 70

აქა მეფის ბაგრატისაგან თავისის შვილის გიორგისა თბილის ქალაქში მეფეთ კურთხევა და თვითან დიდის ჯარითა და მორთულობით სულთან მელიქ შაჰს თან წასვლა 71

და აქა ბაგრატ მეფისაგან თავისის უფროსის შვილის გიორგის მეფეთ კურთხევა 72

მეფე ბაგრატ მიიცვალა და მეფე გიორგი ჯემშიფობდა 72

აქა სიკვდილი მეფის გიორგისა და გახ(ე)მშიფება მამის ალაგზედ მეფის დემეტრესი 73

მეორეს წელს მეფემ გიორგიმ თავისი ასული თამარი მეფეთ აკურთხა. აქ თქმულა: „ლეკვი ლომისა სწორია, ძუ იყოს, თუნდა ხვადია“ 74

აქა სიკვდილი თამარ მეფის დედის ბურდუხან დედოფლისა 74

ამისთანას დროს მეფეთა მეფე გიორგი, მეფის თამარის მამა, მიიცვალა 75

მეორე თავი 77

აქა რუსუდან, ოსეთის დედოფლისაგან, მეორეთ თავისის ძმის წულის თამარის ჯემშიფეთ კურთხევა 77

აქა რუსუდან დედოფალს, გიორგი მეფის დასა, უნდოდა თვისი გაჯემშიფება, მამის მისის და ძმისა, მეფის გიორგის, ალაგს გამეფება 77

აქა შეყრა ერთგან ქართველთა და შედება პირსა თამარის ქრმი(ს) შერთვისა 79

აქა მო(ა)რთვეს ბარბაროზს, რუსეთის ჯემშიფის შვილს, თამარის ქმარსა, დროშა სოლომონია(ნ)თა (მფარველი) სკიპტრისა სომეხთა და ქართველთ ჯემშიფობისა, აკურთხეს მეფეთა 80

ამას უკან იყო ლხინი და სიჯარული ქვეყანათა შინა 81

აქა თამარ მეფემ ქმარი თავისი, ბარბაროზ, რუს(ე)თის ჯემშიფის შვილი, შეიძულა 82

- აქა ყ(ი)ზ(ი)ლ ასლანის შვილის მუდაფარადინის მოსვლა საქართველოში თამარ მეფის შესართავად; აშიყ მქნილი და გამიჯნურებული შორიდან 83
- აქა შეიყარნენ საქართველოს უფროსნი და ებისკაპოსნი 84
- აქა ანბავი თამარის დაგდებულის ქრმის რუსის ბარბაროზის კონსტანტილ პავლით ერზ(ი)ნგეს, კრონის ქალაქში, ზოგ ზოგთ ქართველთ ბირება 85
- აქა მიიცვალა გამრეკელი ამირ სპასალარი და თმოგვის საბატონოსი არა და(ა) კლეს რა: უბოძეს შვილთა მისთა 88
- აქა მოხვდომა თურქთა ლაშქრისა და გუზანის ქვეყნის დარბევა 88
- აქა თამარ მეფისაგან ლაშა გიორგის შობა ტაბახმელს ქალაქის სიახლ(ო)ეს 89
- ამ დროს იქნა ლაშქრობა ასეთი, რომ კულავ არ ქნილიყო ბაგრატიონთაგან 89
- აქა კიდევ ანბავი ბარბაროზ მეფობის დამკარგავისა 90
- ამ დროს მოჰკლეს ყ(ი)ზ(ი)ლ ა(რ)სლან ათაბავი მუჰლუდთა 90
- ამ დროში მოვიდნენ ბაღდადის ხალიფას ლაშქარნი და დროშანი განჯასა 91
- აქა ბუბაქარ ათაბავისაგან თავის ძმის მირიანისათვის კაცის შეყენება და საწამლავით მოკვდინება განჯასა 93
- აქა თვით მეფემან და დედოფალმან გაილაშქრეს განჯა ზედან 94
- აქა განჯიდამენ მეფე დედოფლის მოსვლა გამარჯვებით თბილის ქალაქს და საშემოდგომით გარდასვლა იმერსა და მისვლა აფხაზეთს ბიჭვინთის სალოცავად 95
- აქა მეფემ იხმნო ლაშქარნი და გაუძახა ურჩთა და თავ გამზიდავთ დას(ა) რბევათ 96
- აქა ანბავი სულთან ნუქრადინ სა(ლ)ჩუქიანებისა დიდის ჯემშიფისა 97
- აქა მეფის დავითსა და თამარ მეფისაგან რუქნადინ სულთნის პასუხის მაგიერის შეთვლა 97
- აქა სულთნის მოციქულ(ი) მეორეთ მოვიდა თამარსა და ქართველთ თანა 98
- აქა მეფეთა ზედან მეფობელი სოს(ლ)ან დავით, მეფე საქართველოსი მიიცვალა 100
- აქა ლაშქრობა დიდი ქართველთა არდაველს ზედან შურისა და ჯავრის ამოსაყრელათ 101
- აქა თამარ მეფისაგან ქართველთ ლაშქრის გადახება არაყსა და ხორას(ა) ნსზედან 103
- აქა სიკვდილი ათაბავისა და დასმა ზაქარიასი ამირ სპასალარად ძისა სარქის

- ამირ სპასალარისა 104
- აქა, ვითაც სხვანი ერანის ჯემწიფენი, ქართველმან მეფემანც თავისთვის
ათაბეგი დააყენა 105
- აქა ვახსენოთ მეფეთ მეფის თამარის საზამთრო, საზაფხულო სადგომები 105
- სიკვდილი მეფეთა მეფისა და ჯემწიფებში ნაქების თამარისა ტაბაჭმელასა 107

მისამე თავი 108

- აქა სიკეთით ქებული თამარ მეფის შვილი გიორგი დედას უკან მეფეთ აკურთხეს
ქართველთა 108
- აქა უწინ გალაშქრება მეფის გიორგისა განჯას ზედა 109
- აქა ანბავი ჩა(ნ)გიზ ხანის ლაშქრის გამოძახება ხორაზმელთა ზედან 111
- აწე ანბავნი ჩანგიზ ხანის შვილებისა 111
- მოსვლა ჩანგიზ ხანის ლაშქრისა ანაზდათ განჯასა და ბარდას 112
- აქა ა(ნ)დერძის ქნა მეფის ლაშა გიორგისაგან თავისის დის
რუსუდანისათვის 113
- აქა სიკვდილი მეფის ლაშა გიორგისა და შევედრება ქვეყნისა და შვილის
დავითისა რუსუდან მეფესა 114
- აქა ომი ქართველთა და ხორაზმელთა და სიბერის დროს მუხან(ა)თობა ივანე
ათაბაგისა და მისის საქმით ამოწყვეტა და აოხრება საქართველოსი 116
- მეორეთ მისვლა საქართველოს ზედან და აღება სომხითისა და ქალაქის
ციხისა 118
- აქა მძევლათ ჰყვანდა რუსუდან დედოფალს არტანის ბატონის შვილი 118
- უწინ შობა ქალი, და(ა)რქვეს თამარი 118
- ამ დროს ანბავი მოვიდა, სულთანი ჯალალადინ თქვენზედ
გამოილაშქრებსო 119
- აქა ყათლამი თბილის ქალაქისა სპარსთ მუხანათობითა 120
- აქა რუსუდან დედოფალმან მოინდომა თავისის ხუთის წლის შვილის დავითის
მეფეთ კურთხევა 122
- აწ ვახსენოთ ანბავნი ჩანგიზიანთა 122
- წამოვიდა ოთხი ნოინნი, ჩორმაღანი, ჩალატა, იუსურ და ბიჩო 125
- აქა გალაშქრება თურქთა ყიასდინს სულთანს ზედან 129

- აქა იქნა ომი დიდი, გასაჭირი ჩინგიზ ხანის ლაშქრისა და ყიასადინ სულთნისა 130
- იხლათის ქვეყანასა და ქურტისტანისა და სომეხთ მეზობელს ზედ წავიდნენ 131
- მოციქული გაგზავნეს და ლაშქრობა დაიწყეს სპარსეთს ზედან 132
- გარდმოსვლა ვთქვათ მეფის რუსუდანისა საქართველოშიგან 134
- აქა რუსუდან დედოფლისაგან გატე(ხილი) მეფის გიორგის ფიცი და ანდერძი 134
- აქა გიორგი მეფეს შვილს, დავითს, გაუწყრა ყი(ა)სადინ სულთანი მამიდის რუსუდანის ბეზლობით; გაგზავნეს ზღვაში გარდასავადებლათ; ღმერთმან დაიხსნა 135
- დაიმტკიცა მეფობა რუსუდანისა და მისის შვილის ნარინ დავითისა 136
- აქა შვილის, მეფის დავითის, ნაღვლით მიიცვალა რუსუდან მეფე 137
- აქა შეიწ(ი)რა ღმერთმან აჯება ქართველთა და ლერწამით კაცი გამოვიდა ალაბუდელი 139
- აქა ქართველთაგან ყიასადინისაგან გიორგი მეფის შვილის დავითის თხოვნა 140
- აქა იგივ დავით იტყოდა 140
- აქა ომი ბერძენთა, თურქთა, ქართველთა და მესხთა, იქნა ომი გასაჭირებელი 141
- ქართველთაგან მოძებნა ლაშა გიორგი მეფის შვილის დავითისა 144
- აქა ანბავი მოვიდა, მანგუ ყაენმანო თავის ტახტს ზედ თავისი შვილი ყუბილ გააყენაო 147
- აქა ერანშიგან ჯემწიფეთ აკურთხეს ჰალაქუ ხან, მანგუ ყაენის შვილი 147
- აქა გიორგი მეფის შვილი, დავით, და რუსუდანის შვილი, ნარინ დავით 148
- ა(ნ)ბავს მივიდეთ წინასა 149
- რუსუდანის ძისა ნარინ დავითისა: 150
- ამ დროს მოვიდა ელჩი 151
- ნახეთ აქა ფიცის ტეხა [გვ. 151] რასა იქს 153
- მეფის დავითის წასვლა ჰალაქუ ხანის სანაჯავათ 153
- ჰალაქუ ხანისაგან აღება ბაღდადისა, დაჭირვა ხალიფისა და მისის შვილისა 154

- აჭა ანბავი ძნელი გარდამხედელს ზედა ხალიფა ბაღდადისა 154
- ამ დროს მოინდომ(ა) დიდმა ბათომ ყაენ შეძლების ღონით ქვეყანათ ბეგრის გაჩენა 155
- აქა ჰალაქუ ხანის გალაშქრება მრავლის ჯარით მისრეთს ზედან 156
- მეფემ მეორე ცოლი შეირთო უშვილობისათვის 158
- აქა მეფისაგან გუ(ა)ნცამ შობა ყმა შვილი 159
- აქა მეორეთ გალაშქრება ჰალაქუ ხანისაგან მისრეთს ზედან 161
- აქა ჰალაქუ ხანმა არღუნ ალა დიდის ლაშქრით მეფეს გუძახა 162
- მიხდომა სამცხეს მეფეს ზედან 162
- ომი ტაშის კარისა 162
- აქა მეფის დავითის ქუთათის გარდასვლა თურქთ შიშით 165
- (აქა) ორის დავით მეფებისაგან საქართველოებისა ორად გაყოფა 166
- წასვლა დავით მეფისაგან ულოს ყაენის სანახავათ საფიცრითა 171
- ყოვლს სიყვარ(უ)ლსა სჯობს პატრონ ყმათ შეყვარება 172
- აქა ჰალაქუ ხანს კაცი მოუვიდა, „ბათ(ო) (ტექსტშია ბატ) ყაენის შვილი ბარქა დიდის ლაშქრით წამოვიდა დარუბანდის გზით თქვენს ზედანოლ“ 174
- აქა გუნცა დედოფალი, ავაქის ცოლ ყოფილი, თათართაგან მოიკლა 179
- აქა სიკვდილი მეფისა დავითის შვილის გიორგისა სისხლის ყვანისაგან 179
- სიკვდილი ჰალაქუ ხანისა და გაჯემწიფება მისის უფროსის შვილის აბალისა 183
- აქა მეფის დავითის წასვლა აბალის ჯემწიფობის მისალოცავად 185
- აქა აბალ ყაენმან იხმო მეფე დავით თვისის ლაშქრითა 186
- აქა აბალ ყაენი ხორასანს იყო ბარხა ყაენის საომრათ მაშინ 187
- აქა მოსვლა მეფის დავითისა შირვანით და თავისის უფროსის შვილის, გიორგის, სიკვდილის გამჟღავნება 188
- და აქა შინა იწყო მანკაბერდელმან (ტექსტშია მანკანბურდელმან) სადუნმან გამდიდრება 189
- აქა თაგვთარ, რა გათენდა, აიყარა დედა-წულითა 192
- აქა მიცვალება მეფის დავითისა და მეფეთ კურთხევა შვილის მისის დემეტრესი 192

- აქა თაგვთარის მისვლა ჯარით გარდა ხვეწილი ქუთათის და ნარინ დავით მეფისაგან კარგად დახვდომა 194
- ამ დროს საქართველოს მთავარნი ერის თავნი და ბერნი და ერნი ერთგან შეიყარნენ: 194
- აქა ბარახ ყენის მოსვლა თურანით ხორასანს მრავლის ლაშქრითა 195
- აქა გალაშარება აბალ ყენისა მისრეთს ზედან 195
- აქა გაიზარდა მეფე დემეტრე 197
- აქა ომი ბარახ ყენისა და აბალა ყენის და მეფის დავითისა ქოსოვსა და ყურიანს შვა 198
- აქა დემეტრე მეფისაგან ჰალვაბარში მეტეხის საღდრის აშენება 198
- აქა ომი სირამონისა და შვიდ გზით გაჭირებულის თაგვთარისა 202
- მოვიდა ანბავი თურანითა: სიბერისაგან მიიცვალაო დიდი ბარახ ყენიო 203
- აქა მეფეს დავითის დამარხვას უკან (მ)ცხეთას მისი შვილი დემეტრე მეფეთ აკურთჯეს 206
- აქა ნამეტნავად მისს გვართა ზედან გამდიდრდა მანკაბურდელი ყოველსა თავის ამხანაგთა ზედან ამ(ა)ყად იქცეოდა 207
- აქა ყენმან აბალა ხან მისც(ა) საქართველოს მეფობა მამის მისის, დავით მეფის, ნაქონი, პაპეული სამკვიდრო მისი დემეტრეს, რაც ამას წინ ჰქონებოდათ 208
- მას ჟამსა იწყო ყენმან აბალამ გალაშქრება მისრეთს ზედან აქა აბალა ყენის გალაშქრება მისრეთის სულთანს ფუნდუყად(ა)რს ზედა 208
- აქა მრავლის შენაცოდების შენდობას უკან კიდევ დაიწყო მეფის ორ გულობა რატის ერისთავმან 213
- იქივ მივიდეთ არღუნისა და მეფის მზახლობასა 213
- აქა წაუვიდა აბალა ყენსა სამცხის მთავარი სარქის და ძე მისი ბეგა 213
- აქა მეორეთ გალაშქრება აბალა ყენისა დიდის ლაშქრით მ(ი)სრეთსზედ 214
- აქა მისრ(ე)თის ომში დემეტრე მეფეს ცხენი ქვეშ გამოუკლეს და ორს ჟამს, ვითაც ლომი, ქვეითათ იცემებოდა 215
- აქა ნადირობაში ესმა აბალა ყენს თავისის ლაშქრის დამარცხება მისრეთს 216
- აქა სიკვდილი აბალა ყენისა და გაჯემწიფება ძმისა მისს აჰმადისა 217
- აქნობამდისინ კარგად გაიარა მეფობამ დემეტრესი 217
- აწე ჩვენ [გვ. 212] ზემოხსენებულის აჰმადისა ვთქვათ 218

- აქა იას ბულამ უღალატა ა(ჰ)მადა ყაენს, არღუნ გა(ა)ჯემწიფ(ა), ალი ნაყი მოკლა და დიდის ლაშქრით აჰმად ყაენს უჯ(ა)ნს თავრიზისას მოეწივა 220
- აქა მეფეს დემეტრეს ჰყვანდა შვილნი დედოფალს თანა ტრაპიზონელის ასულსთან 220
- აქა დემეტრე მეფისაგან დარუბანდის ციხის აღება არღუნ ყაენის დროში 221
- აქა მეორეთ დაბეზლება ჩინქიშან ბულისა ყაენს თანა მეფის მოყვრობისათვის 222
- აქა რჩევა მეფის დემეტრესი მთავართა ქართველებს თანა 222
- აქა დაპატიმრება ყაენისაგან მეფის დემეტრესი და მერმე მოკვლა. კიდევ ხუტულ ბულასაგან მეფის დემეტრეს დაბეზლება ყაენთან 225
- მოკვლა არღუნ ყაენისაგან მეფის დემეტრესი ბარდას 225
- და აწე ანბავს ყმაწვილის დავითის(ა)ს ვიტყვი 226
- აქა ლაშა(ს) ძის სამეფო ვახტანგ, რუსუდანი(ს) ძეს, მისცა არღუნ ყაენმან 227
- დავით, ძე მეფის დემეტრესი, დარჩა თათართ თანა 228
- აქა შეკრფენ ნონები და გაგზავნეს კაცი და ყაენათ მოიყვანეს ქელათუ, არღუნის ძმა 228
- აქა ყაენი ქელათო ტუნღუზალოს აღებას უკან მოვიდა ს(ა)ხლსა მისსა 230
- აქა ყაენმან თავისი და, ოლჯად, ცოლათ მოსცა მეფეს დავითს, ცოლ ყოფილი ვახტანგ მეფისა 231
- აქა ოსნი დახვდენ ფონზე რატის სურამე(ლ)სა 231
- აქა თუქალი დაესხა ქელათოს ყაენსა, დაიჭირა, და(ა)რჩო და ბიძამისი ბაიდუქან ყაენათ დასვა 234
- აქა მეფე იჯმო ყა(ე)ნმან ყაზან, მოციქულნი მოვიდნენ თბილ(ი)ს(ს) 236
- უკუდგა მეფე დავით მთიულეთს. გა(ა)მაგრა გუდამაყარი და გველეთი 237
- კიდევ გამოუძახა ყაზან ყაენმან მეფეს ზედან ხუტლუშა დიდის ლაშქრითა 238
- ამ დროს გამოჩნდა კუდიანი მასკვლავი ლახვრის სახითა 238
- ამასა სთხოვა ყაზან ყაენმან დავით მეფის უმცროსი ძმა გიორგი სამეფოთ 239
- აქა შესვლა თათარ ლაშქრისა ხევსა და ჯადას ქვენიფლაველის შვილის შალვას წინ წაძლომით და ომი მეფის დავითისა ცხაოტს და კარგად ყოფნა ცხაოტელთა 240
- აქა აკურთხეს მეფეთ ვახტანგ და დედოფალი ოლჯად ხანუმ ყაენსთან გაგზავნეს 243

და იყუნენ თათართაგან შფოთვასა და აოჯრებასა 244

მეორეთ კიდეც მოსცა ყაზან ყაენმან მეფობა საქართველოს ვახტანგ მეფესა 244

მეოთხე თავი 245

აქა ანბავი თეიმურის გაჯემწიფებისა 245

აქა მეორეთ მოსვლა თემურ ჯემწიფისა საქართველოში დიდის ლაშქრით 246

აქა თემურ ჯემწიფის მისვლა სავაზს ზედან 248

აქა თემურ ჯემწიფე მალ(ა)თ(ი)აზედ წავიდა 249

აქა ომი ლანგ თემურ ჯემწიფისა და ილდ(ი)რუმ ბაეზიდ ხონთქრისა 249

წასვლა თემურისა იელ(უ)სარამს და მ(ი)სრეთ(ს) 251

იელუსარემით მისრეთისაკენ გაილაშქრა 252

აქა მესამეთ წასვლა თემურ ჯემწიფისა საქართველოს ზედან 253

აქედამე დიდი ლაშქარი გაუძახეს ერზ(ი)ნგის ქვეყანასა ზედან 256

მო(ს)ვლა თემურისა სამცხეს და წინ მიგებება ივანე ათაბაგისა და მეფის გიორგის ძმა კოსტანტილესი 257

თემურ ჯემწიფემ ივანე ათაბაგი და მეფის ძმა კოსტანტილე ლაშქართ უთავა და სამცხიდამ აფხაზეთს გაუძახა 257

აქა თემ(უ)რ ჯემწიფესთან მეფის გიორგის ფეშქაში და არზისა და ფეშქაშის მოსვლა კარისკაცთათვის 258

აქა თემურ ჯემწიფემ იმერ(ე)თის მეფე გიორგი შემოირიგა 259

თემურ ჯემწიფე სამარყანდით ხათას მიმავალი გზაზედ მიიცვალა 261

აქა თემურ ჯემწიფის გალაშქრება სამარყანდით ხათაზედა მოსარჯულელბლათ 262

ქართველთ ქრონიკონი სამას სამოცდა ჩვიდმეტი იწერებოდა ქკს ტომ (1689). თემურ ჯემწიფის სიკვდილი 263

აქა უზუნ ჰასან მიიცვალა და შვილი გაუჯემწიფდა 265

აქა უწინ ომი შაჰ ისმეილისა და ალვა(ნ)დ ჯემწიფის გაქცევა სოფ(ი)ანით 266

ილლარი შაჰ ისმეილისა თავრიზით მერვეს დღეს ჰამადანს მისვლა მოულოდინელის მტრისა 266

აქა გავემწიფდა შაჰა ისმეილის შვილი შაჰ თამაზ მამას უკან ქ(ორონი)კ(ონ)ს რჟ (190-1502); შაჰ თამაზ ყაენის მისვლა ყარაბაღშია **267**

აქა შაჰ თამაზ ყაენისაგან უწინ გალაშქრება ქართლის მეფეს ლვარსაბს ზედა ქრონიკონს ას ოთხმოცდა რვასა (1500) **268**

მეორეთ შაჰ თამაზ ყაენის მოსვლა საქართველოში **269**

ქრონიკონსა სლე (235- 1547) მესამეთ შაჰ თამაზ ყაენი საქართველოს წავიდა **270**

და მეოთხეთ შაჰ თამაზ ყა(ე)ნის მოსვლა საქართველოზედან ქკს სლჭ (238-1550) **272**

ყაენის მოსვლა ატენის ციხესზედა **272**

ხანსა და დროს უკან კიდევ ყიზილბაშის ლაშქარი მოუხდა და მეფემ ლვარსაბ სიზმარი ნახა **273**

ქკ-ს (250-1562) სმ მეფე ლვარსაბ გორიდან აიყარა და გარის კარხუნას მივიდა **274**

მოკვლა ყიზილბაშთაგან მეფის ლვარსაბისა, რომ თვითან იწინათ წარმეტყველობა ქნა **275**

აქა მეფე სვიმონ თავისის მამის ლვარსაბის ალაგს მეფეთ აკურთხეს **275**

აქა ბატონი დავით თავის ძმის, მეფის სიმონისაგან, შემამწყრალი შაჰ თამაზ ყაენსთან წავიდა ყაზმინს **276**

აქა დარჩენა მეფის სვიმონისა და გამარჯვება მეფის დავითისა **278**

აქა მეორე შაჰ ისმეილი საწამლავით მოაკვდინეს და მისი ძმა შაჰ ხუდაბანდა გა(ა)ვემწიფეს **278**

აქა მეფისა დავითის მისვლა ჯონთქარს თანა და ლალა ფაშის გამოძახება და აღრ ბეჟანის აღება ურუმთაგან **279**

აქა მეფეს სვიმონს დადიანი თავს დაესხა ოფის კუჭს და გაიმარჯვა **282**

აქა მეფე სვიმონ ურუმთ შე(ე)ბა ალგეთს ზედა და დაირჩინეს და წაიყვანეს თავრიზს და იქილამენ დიდის პატივით გაისტუმრეს კოსტადიპავლეს **283**

ქ-კს სპ (280-1592). ბატონის შვილს გიორგის გორს ანბავი მოუვიდა, რომ გუშინ მამაშენი ალგეთის პირს ურუმთ შეება და ცოცხალი დაირჩინესო. ფიცხლავ ლაშქარს უბრძანეს **284**

ამ დროს ხონთქარს ანბავი მოუვიდა, რომ შაჰ(ს)ა ხუდაბანდასაო თავისმ(ა)ნ შვილმან, შაჰ აბაზ, ვემწიფობა წაართვაო **285**

გავემწიფება შაჰ აბაზ ყაენისა **285**

- ილარი შაჰ (ა)ბას ყაენისაგან და მერვეს დღეს ისპ(ა)ჰნით თავრიზს მისვლა შიბლის აქეთ ტბაზედ ზ(უ)ლფიყარ ყა(ე)ნის მიგებება დიდის ლაშქრითა 286
- მოშველება ერევანზე მეფის გიორგისა და ბატონის ალექსანდრესი ლაშქრითა 287
- აიღეს ციხე ყაბალისა, დაიჭირეს შირვანი, გააბატონეს კოსტანტილე, ბატონის ალექსანდრეს შვილი 288
- ქორწილი წინანდელი ბატონის თეიმურაზის გურიელის ქალსთან 289
- გურიელის ქალი დაორსულდა 289
- მეორე ქორწილი ბატონის თეიმურაზისა და ხვარეშან დედოფლისა 290
- და გალაშქრება შაჰ (ა)ბაზ ყაენისა მეფეს ღვარსაბსა და ბატონს თეიმურას ზედ. ღვარსაბ მეფის წაყვანა და კახეთის აყრა და აოჯრება ანბავი: 291
- მოსვლა მეფის ღვარსაბისა იმერეთით ქართლს ყაენს თანა 293
- აქა ხონთქრისა და ბატონის თეიმურაზის სიტყვებანი 294
- სიზმრის ნახვა ხორეშან დედოფლისა და იმავე დღეს ახდენა 294
- ომი არაგვზე ბატონის თეიმურაზისა და ალი ყული ხანის შამლუსა; გამარჯვება ბატონის თეიმურაზისა 295
- სიკვდილი მეფის ბაგრატისა და მეფობა მისს შვილს სვიმონს უბოძა ყაენმან და ყარჩ(ი)ლა ხან დიდის ლაშქრით თან გამოატანეს 296
- ომი ალგეთს ზედა ისახან ყორჩიბაშისა და ბატონის თეიმურაზის, ქკსა ტით (319-1631) მჭედრულისასა 298
- იმამ ყული ხანის ქალი, ანდუ ყაფარ ამილახორის ჯალაბი არშის ციხეში იყო 299
- ეს ანბავი მინბაშმან ქალაქისამან ყაენს მისწერა 301
- ომი ბაზალეთს ბატონის თეიმურაზისა და მოვრავის შებმა 301
- აქა ანბავი როსტომ მეფისა, დავით მეფის შვილისა, რომ უწინ ხოსროვ მირზა ერქვა 303
- ბატონმან თეიმურაზ განჯა, ყარაბალი დარბივა 304
- შაჰ სეფი ყაენმან დაუდ ხანის ჯავრით მისი ძმა იმამ ყული ხან შვილებიანად დახოცა 305
- ქკს ტიმ (317- 1629) გორის ციხე ააშენეს 306
- აქა როსტომ მეფისაგან ლევან დადიანის დის მარიამის თხოვნა სადედოფლოთ 307

- იქივე როსტომ მეფის ქორწილის ანბავი დავიწყით სათქმელათ 308
- როსტომ მეფეს საქორწილოთ მიმავალს დათუნა ერისთავი სურამი(თ) დაუბრუნდა 309
- სიკვდილი დავით ერისთვისა მეფის როსტომის ბრძანებით მუჯრანშია 309
- აქა ტინთის გზაზე ზა(ა)ლ ერისთვის დახვდომ(ა) თავს; ბატონს მეფეს როსტომს წინ დახვდომა 310
- აქა ომი არცევისა ბატონის თეიმურაზისა და მეფის ლაშქრისა 311
- ბატონმან თეიმურაზ თავისი ქალი თინათინ შაჰ სეფი ყაენს გაუგზავნა 312
- მოსვლა სულთან მურად ხონთქრისა და ერევნის ციხის აღება 312
- აქა იმერეთის ბატონის შვილის მამუკას ჩამოსვლა ახალციხით ქართლსა 314
- აქა მეფის როსტომის ილღარი ქალაქით, მზის ჩასვლისას ცხენს შეჯდა, გათენებისას, შობის დღისას, ახალ გორს ერისთავებს თავს დაესხა და გაიმარჯვა მლთითა 318
- აქა ბატონის შვილის ლვარსაბის გამოგზავნა ყაენისაგან როსტომ მეფის შვილად 319
- აქა ადამ სულთნის სარდრობა საქართველოზედან ერანის ლაშქრით თავისის ბიძის, როსტომ მეფის, მოსაშველებლად 320
- სიკვდილი მარიამ დედოფლის შვილის ოტიასი, რომ გურიელისაგან ჰყვანდა 321
- ზა(ა)ლ ერის თავი და იოთამ ამილახორი ყაენის კარს წავიდნეს 322
- ქკს ტლბ (332-1644) ჯანიხან ყორჩიბაშმა მირზა თაყი ეჰტიმადოვლა მოკლა და ყაენმან ჯანიხანც მოაკვლევინა 323
- ერის თავი და ამილახორი მორჭმითა და მრავლის ბოძებით გაისტუმრეს 324
- რაც ზ(ა)ლ ერის თავს კახეთში მამული ჰქონდა, ბატონმან თეიმურაზ წაართვა 325
- აქა ბატონის შვილის დამარცხება, კახთ ამოწყვეტა და (დატყვე)ვა 327
- ხორეშან დედოფლის მოსვლა როსტომ მეფესთან შემოსახვეწრათ 327
- აქა მობ(რ)ძანება ბატონის ხვარეშან დედოფლისა თავის ბიძას შვილს, მეფეს როსტომს თანა 328
- ეს ანბავი მეფემ ალექსანდრემ დარეჯან დედოფალს მოახსენა 330
- ქ(ო)რონიკო(ნ)სა სამას ოცდა-თხუთმეტსა (335-1647) შ(ა)ჰ აბაზ ყაენმა ყანდაჰარი აიღო 331

- აქა ომი ჰერმანდს ზედა ერანელთა და ინდოელთა ეს არის: 332
- ვაზირობა მ(ა)ჰმ(ა)დ - ხანს ეჰტიმადოვლეს მისცა ყაენმან 333
- სიკვდილი იმერეთის მეფის ალექსანდრეს ძმის, მამუკა ბატონის შვილისა 335
- როსტომ მეფემ განჯის გზაზე გატეხილს ხიდს ზეით დებედაზე გუნბათით ხიდი ააგო 336
- ამ დროს ბატონის შვილს ღვარსაბს ხელის თოფი ეცა 337
- ამ ჟამს ბარათა შვილი სიაოშ და თუმანის შვილი ბაინდურ სამართალს ზედ შეაბეს 338
- აქა მეფემ როსტომ თურმან ყაენთან გაგზავნა და ვახტანგ ბატონის შვილი საუფლის წულათ სთხოვა 339
- ამ დროს ხალიფა სულთან ეჰტიმადოვლე მანდარა(ნ)ს მოკვდა და მისი ვაზირობა და ეჰტიმადოვლობა მ(ა)ჰმ(ა)დ ბეგს მისცეს 340

მეხუთე თავი 343

- ქკს ტმდ (344-1656) ამ ჟამს მეფემ როსტომ ისპაჰ(ა)ნის მოვრაობა მე, ფარსად(ა)ნს, მამცა 343
- ამაზედ აქა ომი მეფის ალექსანდრესი და დადიანის ძმის წულის ლიპარი(ტი)ს მოკვლა 344
- აქა მეორეთ ყაენთან მოსვლა ზა(ა)ლ ერისთვისა და დიდის პატივის დადება 346
- ამისივ ძმა სულთან სულეიმან გააჰემწიფეს 348
- [გვ. 395] აქა დარეჯან დედოფლისაგან თავისის გერის ბაგრატ მეფის თვალების დაწვა 349
- აქა რევამ ზ(ა)ლ ერისთვის ძმა ყაენთან შაჰნ(ა)ვამ ხანს ჩაფრათ გამოეგზავნა 350
- ქკს ტნე (355-1667) შაჰ აბამ ყაენი მიიცვალა და შაჰ სულეიმან, შვილი მისი, გაჰემწიფდა 352
- აქა შაჰნავამ მეფის სახლის არევა და შვილების წასვლა ახ(ა)ლ ციხის ფაშასთან 354
- მუსტაფა ყული ბეგ ყაჯარ ყორჩი ბაშის შვილი 355
- სიკვდილი შ(ა)ჰნ(ა)ვამ მეფისა ხომქარუს 355
- აქა იქივ გიორგის მეფის ანბავს მივიდეთ, თუ რა იქნა და რა მოხდა 356

- გაუწყრა ღმერთი გურიელს 358
- ერეკლე ბატონი(ს) შვილი რომ მოვიდა ხუთს წელს უკან დედა მოუვიდა შირვანს. ქ-კს ტნთ (359-1671) ერეკლეს მოსვლა რუსეთით 358
- აქა ერეკლე ბატონის შვილის წამოსვლა რუსეთით შირვანს მოვიდა თუშეთის გზითა 360
- ერეკლე ბატონის შვილის მოსვლა ყაენს თან ყაზმინს და დი(დი)ს პატივის დება 361
- ქკს ტპ (380-1692) მკა(თა)თვისა 363
- ფარსადან გიორგიჯანიძისა ნამეტნავად ჯემწიფე სწყალობდა 364
- აქა ფარსადან გიორგიჯანიძე თვის შვილს დავითს ასწავლი(ს) 366
- აქა ანბავი თვალდამწვრიანთა 368
- მისვლა ქალბალი ბეგისა და ხონთქრის აგან დიდის პატივის მიპყრობა 371
- ამ დროს ბარდის ხანი ჩაფრათ მოვიდა 376
- ამ დროს ლევან დადიანს მეფის როსტომისათვის წინგნი მოეწერა 383

შენიშვნები 385

LIFE AND WORKS OF PARSADAN GORGIJANIDZE 459

საძიებელი 485

ფარსადან გორგიჯანიძის ცხოვრება და შემოქმედება

მე-17 საუკუნის ქართველი მემატიალის ფარსადან გორგიჯანიძის შემოქმედება დიდი ხანია შემოსულია სამეცნიერო მიმოქცევაში. მისი ცნობები საქართველოს ისტორიის სხვადასხვა ფაქტის დასადგენად არაერთ მკვლევარს აქვს გამოყენებული. მიუხედავად ამისა, ფარსადან გორგიჯანიძის ძირითადი საისტორიო ნაშრომის სრული მეცნიერული გამოცემა დღემდე არ არსებობს, ვინაიდან ეს ძეგლი თავის დროზე ზედმეტად მკაცრად შეფასდა. ნაშრომის არსებული ნაწილობრივი გამოცემაც ვერ პასუხობს სათანადო მოთხოვნებს. სავარაუდოა, რომ ფარსადანის თხზულების გამოცემას გეგმავდა რევამ კიკნაძე. ეს ჩანს იმ არაერთი ნაშრომით, რომელიც მკვლევარმა უძღვნა ფარსადანის თხზულების ტექსტოლოგიურ და შინაარსობრივ გამოკვლევას. რ. კიკნაძემ არაერთხელ აღნიშნა, რომ ფარსადანის „საქართველოს ცხოვრების“ სრული ტექსტის გამოქვეყნების საკითხი დღის წესრიგში დგას.¹ მასვე ნათქვამი აქვს, რომ ვლადიმერ ფუთურიძემ „გამოსაცემად მოამზადა მე-17 საუკუნის ქართველი ისტორიკოსის ფარსადან გორგიჯანიძის ვრცელი საისტორიო ნაწარმოების სრული ტექსტი (ამ სტრიქონების ავტორთან (ე.ი. რევამ კიკნაძესთან - გ. ა.) ერთად) და რუსულად თარგმნა ამავე თხზულების მე-16-17 საუკუნეთა ისტორიის შემცველი ნაწილი“.² ფარსადან გორგიჯანიძის რუსულ თარგმანზე, რომელიც მან, დაუსრულებელი სახით, თავისი პედაგოგის, ვ. ფუთურიძისაგან მიიღო, რ. კიკნაძე უკანასკნელ წუთამდე მუშაობდა. სამწუხაროდ, ნაშრომი, კვლავ დაუსრულებელი დარჩა და ასეთივე სახით, შენიშვნების გარეშე, ჩემი წინასიტყვაობით და რედაქტორობით, გამოქვეყნდა მისი გარდაცვალების შემდეგ.³ რაც შეეხება საისტორიო ნაწარმოების სრულ ტექსტს, რომელიც, ასევე დაუსრულებელი, მან ვ. ფუთურიძისაგან მიიღო, მე სამწუხაროდ, არ მინახავს.

რ. კიკნაძის ღრმა რწმენით, წერილობითი ძეგლის გამოცემა მხოლოდ მისი ყოველმხრივი შესწავლის შემდეგ არის შესაძლებელი. ძნელი სათქმელია, რა მოცულობის იქნებოდა ჩაფიქრებული გამოცემა, თუმცა, სრულიად აშკარაა, რომ იქ შევიდოდა თხზულების კომპილაციური ნაწილიც, რომლის მნიშვნელობა მეცნიერის ბევრ ნაშრომში დამაჯერებლად დადასტურდა. სწორედ ამ გამოკვლევებით მოხდა ფარსადან გორგიჯანიძის თხზულების სრული რეაბილიტაცია.

წყაროს ახლებურად წაკითხვისათვის მკვლევარი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა „მეორად“ წყაროს. „ქართლის ცხოვრების“ ორი თხზულების - ე.წ. „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“ და ე.წ. „ასწლოვანი მათიანი“ - ტექსტე-

1 რ. კიკნაძე. წერილობითი ისტორიული წყაროების გამოცემის მეთოდის ზოგიერთი საკითხი. - საქართველოს ისტორიის წყაროთმცოდნეობის საკითხები, თბ., 1992, გვ. 25.

2 რ. კიკნაძე. ვლადიმერ ფუთურიძის ცხოვრება და სამეცნიერო მოღვაწეობა. - „აღმოსავლური ფილოლოგია“, 2, 1972, გვ. 17-26; მეორედ გამოიცა კრ-ში „საქართველოს ისტორიის წყაროთმცოდნეობის საკითხები“, თბ., 1992, გვ. 205.

3 Парсадан Горгиджанидзе. История Грузии. Перевод Р. К. Кикнадзе и В. С. Путуридзе. Исследование и указатели Р. К. Кикнадзе. Тбилиси, 1990. стр.

ბის გამართვაში ნაცოფიერი აღმოჩნდა ფარსადან გორგიჯანიძის ნაშრომის გამოყენება, ვინაიდან მე-17 ს-ის ისტორიკოსი, როგორც გამოირკვა, კრებულის განსხვავებულ ხელნაწერს იცნობდა, სადაც ზოგიერთი ადგილი უკეთ იკითხებოდა.¹

რ. კიკნაძის ამ გამოკვლევების მნიშვნელობა მხოლოდ ტექსტოლოგიით არ განისაზღვრება. ამ წყაროების შინაარსის დაზუსტებით შესაძლებელი გახდა საქართველოს მე-12-13 სს. ისტორიის არაერთი მნიშვნელოვანი ფაქტის ახლებურად გააზრება, ხოლო ზოგიერთ შემთხვევაში საყურადღებო მოსაზრებების ან ვარაუდების გამოთქმა მათ დათარიღებასთან დაკავშირებით. მიღებულ ტექსტოლოგიურ შესწორებებზე დაყრდნობით მკვლევარს წყაროთა მთელი არსენალის მოხმობა და მათი ხელახალი შეჯერება მოუხდა.

ტექსტის წინამდებარე გამოცემისათვის დართულ შენიშვნებსა და გამოკვლევებში, ბუნებრივია, ყველაზე ხშირად სწორედ რ. კიკნაძის გამოკვლევებია დამოწმებული, თუმცა ფარსადან გორგიჯანიძის საისტორიო თხზულება არაერთი მემკვიდრისა და მკვლევრის ყურადღებას იქცევდა და არაერთხელ ყოფილა გამოყენებული მომდევნო ხანის წყაროებსა თუ სამეცნიერო გამოკვლევებში.

ძველი „ქართლის ცხოვრება“ შეწყდა გიორგი ბრწყინვალის მეფობის დასაწყისზე, ხოლო ობიექტური მიზეზების გამო მე-15-16 საუკუნეებში კრებული ან აღარ გაუგრძელებიათ, ან ის, რაც იწერებოდა, არ შემონახულა.

მე-15 საუკუნიდან იწყებს აღმოცენებას ახალი ჟანრები - საგვარეულო და რეგიონული მათიანეები, რაც ქვეყნის დეცენტრალიზაციის პირობებში მოსალოდნელი იყო. გვიან შუა საუკუნეებში ქართულ მწერლობაში რამდენიმე ძირითადი მახასიათებელი გაჩნდა: „მართლის თქმის“ პრინციპი, რომელიც უარყოფდა და მიუღებელ მოვლენად მიიჩნევდა ყოველგვარ გამოგონილს, და რომლისთვისაც უცხო იყო მხატვრული რეალიზმი. მიუხედავად იმისა, რომ ყველა მწერლისთვის მისაბაძ მაგალითად შოთა რუსთაველი რჩებოდა, ამავე დროს ის კრიტიკის ობიექტი ხდებოდა იმ საუკუნეების ყველაზე გამოჩენილი პოეტებისთვისაც კი, რომელთაც მიაჩნდათ, რომ მათი სახელოვანი წინამორბედი „ამაოდ დაშვრა“, ვინაიდან უცხო, გამოგონილი, „ესე ამბავი სპარსული“ მოგვითხრო.

იმ საუკუნეებში პოეზია პრიორიტეტული გახდა იმდენად, რომ პირადი წერილებიც კი ლექსად იწერებოდა. აღორძინდა ჰაგიოგრაფიის ჟანრი, რომელიც ისტორიული პოემების ფორმით იყო წარმოდგენილი. მე-16 საუკუნეში გრძელდებოდა კერძო მათიანეების წერა, თუმცა იმან, რაც გაერთიანებული საქართველოს პირობებში იშვა - „ქართლის ცხოვრება“- ერთგვარად დაკარგა აქტუალურობა. პოლიტიკურად დანაწევრებულ საქართველოში კრებულის შევსების, გადაწერის ან გაგრძელების საჭიროება დღის წესრიგში არ დასმულა, თუმცა ერთგვარი ნიადაგი საამისოდ მზადდებოდა, რადგან ორ დამპყრობელს შორის გავლენის სფეროებად

1 რ. კიკნაძე. ფარსადან გორგიჯანიძე და „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“, 1975; P. K. Kiknadze. Очерки по источниковедению истории Грузии. Парсадан Горгиджанидзе и „Картлис цховრება“, Тбилиси, 1980.

ორ ნაწილად გაყოფილ საქართველოში მის მეფეებსა და მთავრებს არასდროს განელებათ ქვეყნის გაერთიანების სურვილი. სწორედ ამ მიზნის მისაღწევად ისინი ხან ანტიოსმალურ კოალიციებში ერთიანდებოდნენ, ხან ელჩებს გზავნიდნენ რუსეთში, რომელიც თანდათან იკრებდა ძალას ტერიტორიების გასაფართოებლად, მათ შორის, ოსმალეთისა და სპარსეთის ხარჯზე.

მთელი მე-17 საუკუნის განმავლობაში ოსმალეთი და სეფიანთა სპარსეთი ხელს არ იღებდნენ თავისი კონტროლის ქვეშ ნაწილობრივ მყოფი საქართველოს გაერთიანების გეგმაზე, რასაც სხვადასხვა ფორმით ახორციელებდნენ: ღია, საომარი დაპირისპირებით, დიპლომატიური ნაბიჯებით და საქართველოს გამგებლებთან მოლაპარაკებით, ნაირნაირი დაპირებებით, აღმოსავლეთ საქართველოში გამგებლებად სპარსეთში გაზრდილი ან ოსმალეთის მოკავშირე გამუსლიმებული ქართველების, სპარსეთიდან საგანგებო დავალებებით გამოგზავნით და გამგებლებად დანიშვნით. შეიძლება გავიხსენოთ ქართლის მეფის ლუარსაბ I-ის შვილის, დავითის (დაუდ-ხანის) ქართლის გამგებლად (მეფედ) 1569-1578 წწ. დანიშვნის ფაქტი, მისი ძმის სიმონის სპარსეთში ტყვეობიდან გათავისუფლება და კვლავ ქართლის მეფედ 1578-1599 წწ. მოვლენა, კახეთის მეფის, ალექსანდრე II-ის (1574-1605 წწ.) შვილის, კონსტანტინეს, საგანგებო მისიით გამოგზავნა კახეთში, ან ოსმალეთიდან სინან იუსუფის სახელით გიორგი გურიელის თბილისის ფაშად დანიშვნა 1582 წელს,¹ ქართლის გამგებლებად ერთმანეთის მიყოლებით დაუდ-ხანის შვილისა და შვილიშვილის გამწესება (ბაგრატ-ხანის 1616 წ., ხოლო მისი გარდაცვალების შემდეგ, მისი შვილის, სიმონ-ხანის 1619-1630),² იმავე დაუდ-ხანის შვილის, ხოსრო-მირზას (როსტომის) ქართლის, ხოლო შემდეგ ქართლისა და კახეთის ვალიდ³ დანიშვნა,⁴ რომელიც 40 წლის განმავლობაში ისპაჰანის დარულად (მოურა-

1 გ. ალასანია, თ. კუბლაშვილი, თბილისის წარსულიდან. - გ. ალასანია. საისტორიო კრებული, 2007, გვ. 209-217.

2 გულიკო ჟორჯოლიანი. საქართველო XVII საუკუნის 30-50-იან წლებში (ქართლ-კახეთი), თბ., 1987, გვ. 17.

3 შაჰის ნაცვალი (ვალი) ქართულ მატთანებში მაინც მეფედ იხსენიება. ფრანგი მოგზაურის, ტავერნიეს გადმოცემით, რომელმაც აზიაში 1636-1666 წლებში იმოგზაურა, „ორ მეფეს (იგულისხმება აღმოსავლეთი და დასავლეთი საქართველო - ქართლი და სამეგრელო) შორის უფრო ძლიერი ის არის, რომლის სატახტო ქალაქი ტფილისია და რომელსაც იქაურენაზე უწოდებენ ქართლის მეფედ“ (ტავერნიეს მოგზაურობიდან, თარგ. ი. ჭყონიასი. - მოამბე, თვიური ჟურნალი, №5-6, მაისი, 1898, ტფილისი, 1898, გვ. 2).

4 როსტომის შესახებ განსხვავებული შეხედულებებია ქართულ ისტორიოგრაფიაში. „ქართლის ცხოვრების“ ბერი ეგნატაშვილისეული ვერსიით, „მიდგომილ იქმნა დედაკაც იგი დავითის მიერ, შვა ძე და უწოდა სახელად ხოსრო მირზა ... ოდეს წარგზავნილ ყვნა ყაენმან დაუთ ხან საქართველოში, მუნ დაშთა ყრმა იგი ხოსრო მირზა და დედა მისი და იყო ობლად ესე ხოსრო მირზა და არავინ იყო მწედ მისა, თვინიერ დედისა მისის და შექნილიყვნენ ორნივე დედა-შვილნი სჯულითა მაჰმადიანი და იყოფოდენ დიდად გლახაკად და უღონოდ ყოვლისავე საჭმარისაგან“ (ბერი ეგნატაშვილი. ახალი ქართლის ცხოვრება, XVIII ს. დამდ, ტექსტი ივ. ჯავახიშვილის წინასიტყვაობითა და რედაქციით, თბ., 1940, გვ. 149; ქართლის ცხოვრება, ს. ყაუხჩიშვილის რედაქციით, ტ. II თბ., 1959, გვ. 404) ვახუშტი

ვად)¹ ითვლებოდა, თუმცა 1633 წლიდან იგი თავის ნაცვლად იქ ნაიბებს ნიშნავდა.² ოსმალეთსა და სეფიანთა სპარსეთს შორის დადებული ხელშეკრულებების საპირისპიროდ, ორივე მხარე ცდილობდა მოწინააღმდეგის კონტროლის ქვეშ მყოფ საქართველოს გამგებლებთან კავშირის დამყარებას: მაგალითად, სპარსეთთან კავშირის გაძლიერებას ისახავდა მიზნად ოდიშის მთავარ ლევან II დადიანის დის, მარიამის, დაქორწინება (1634წ., მაისი) სპარსეთიდან 1633 წლის 18 თებერვალს წარმოგზავნილ როსტომზე.³

დაბოლოს, ყურადღებას იქცევს ევროპის ქვეყნებთან ერთად საქართველოს გაერთიანება სეფიანთა სპარსეთთან ანტიოსმალურ კოალიციებში.⁴ დამპყრობელ ქვეყნებში საქართველოს ისტორიისადმი ინტერესი ბუნებრივია. ალბათ არ არის შემთხვევითი ის ფაქტი, რომ მე-17 საუკუნის დასასრულს სწორედ სეფიანთა სპარსეთის სატახტო ქალაქში მყოფმა ფარსადან გორგიჯანიძემ პირველმა, დიდი ხნის ინტერვალის შემდეგ, გააგრძელა „ქართლის ცხოვრების“ წერის ტრადიცია და ძველ მონაკვეთს დაურთო მოვლენები მე-17 საუკუნის დასასრულამდე. ეს პროცესი საქართველოშიც დაახლოებით იმავე დროს დაიწყო და ამის ინიციატორები იყვნენ ვახტანგ VI-ის თაოსნობით შექმნილი „სწავლულ კაცთა“ კომისიის წევრები და მათი მიმდევრები. „ქართლის ცხოვრების“ რედაქტირება და გაგრძელების სხვადასხვა ვერსიის შექმნა მთელი მე-18 და მე-19 საუკუნეების მანძილზე ხდებოდა.

ცნობები ფარსადანის ცხოვრებაზე მისსავე ნაშრომებშია გაფანტული და

ბაგრატიონის ინფორმაციით, როსტომი, იგივე ხოსრო- მირზა „იყო მაჰმადიანი და მუნ სპარსეთში აღზრდილი“.. „(ვახუშტი ბაგრატიონი. აღწერა სამეფოსა საქართველოსა, - ქართლის ცხოვრება, IV, თბ., 1973, გვ. 438); თეიმურაზ ბაგრატიონის აზრით, „ისეთი თათარი იყო, ერთი სიტყვა არც ქართული იცოდა როსტომ მეფემ“ (ა. ტულუში, თ. თოდუა. თეიმურაზ ბაგრატიონის უცნობი მინაწერები, გაზ. „წიგნის სამყარო“, თბ., 1973, 12, IX, 17); გულიკო. ჟორჯოლიანის გამოკვლევით, 1566-1567 წწ. საქართველოში დაბადებული როსტომი სპარსეთში არაუადრეს 1587 წლისა უნდა ჩასულიყო. მანამდე ის საქართველოში ცხოვრობდა, ბუნებრივია, ქართულიც იცოდა და, შესაძლოა, 1600 წლამდე ქრისტიანიც კი იყო (გ. ჟორჯოლიანი. საქართველო XVII საუკუნის 30-50-იან წლებში, გვ. 24).

- 1 მ. ბროსეს მიხედვით, *prefet de police- Histoire modern de la Géorgie, trad. du georgien par M. Brosset. - Histoire de la Georgie, II, 1-re livraison SPb., 1856, p.511.*
- 2 კ.კუცია. *ისპაჰანის ქართველი ტარულები (1618-1722).* - მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიის საკითხები, თბ., 1972, გვ. 96-103.
- 3 ქართულ ისტორიოგრაფიაში ზოგჯერ 1632 წელიც არის მითითებული, თუმცა უფრო სარწმუნო 1633 წლის თებერვალია (გ. ალასანია. საქართველოს ისტორიის ზოგიერთი საკითხი ქათბი ჩელების ცნობათა შუქზე, „მაცნე“, ისტორიის სერია, 1973, 2, გვ. 126-127; ქათბი ჩელების ცნობები საქართველოსა და კავკასიაზე, 1978, გვ. 90; იმავე ნაშრომის მე-2 გამოც. თბ., 2013 წ. გვ. 80).
- 4 გ. ალასანია. საქართველო და პოლონეთი ანტიოსმალურ კოალიციებში. - აღმოსავლეთ-მცოდნეობა, 3, თბ., 2014, უნივერსიტეტის გამომცემლობა, (თსუ) გვ. 175-205; *Georgian-Polish Relations in the 16th - 17th Centuries.* 16. Ve 17. Yuzylda Gürcistan-Lehistan-Osmanlı İmparatorluğu İlişkileri. - Faculty of Oriental Studies. University of Warsaw. Remarks on Turkish Studies. 2015, p. 72-90.

მათზე დაყრდნობით ის სხვადასხვა დროს აღადგინეს მ. ბროსემ, მ. ტიტინაძემ, მ. ჯანაშიელმა, ივ. ჯავახიშივილმა, ს. კაკაბაძემ, ვ. ფუთურიძემ, რ. კიკნაძემ და სხვებმა.

„ჯამი აბასის“ მისეული ქართული თარგმანის პეტერბურგის ნუსხის დასაწყისში ფარსადანი წერს: „საწელითა მლთისათა და ძალითა და შეწევნითა მისითა ქრონიკო(ნ)სა სამას სამოცდაცხრამეტსა ღვინობისთვეში გათავდა ამისი დაწერა ფარსადან გორგიჯანიძის ჴელითა“.¹ და იქვე ნათქვამია: „აბა, მე, გლახ ფარსადან, ორმოცის წლისას ეს წინგნი მეთარგმანებინა და სამოცდახუთის წლისამ ისპაჰანის ქალაქში დავსწერე“.² ივ. ჯავახიშივილის ვარაუდით, რაკი „ჯამი აბას“-ის დასრულებისას, 1691 წელს ფარსადანი 70 წლისა ყოფილა, ე.ი. იგი 1626 წელს დაბადებულია. იმავე მკვლევრის შენიშვნით, სამართლის წიგნის „ჯამი აბას“-ის ქართულ თარგმანში იგი თავის თავზე ამბობს „ქართლის გორელი ვიყავ“,³ მ. ბროსეს თარგმანით „Parsadan Gorgidjanidze, Georgien, de Gori“- „ფარსადან გორგიჯანიძე, ქართველი, გორიდან“.⁴ როგორც ივ. ჯავახიშივილი აღნიშნავს, „მ. ბროსეს გონია, რომ იგი სომეხი უნდა ყოფილიყო“.⁵ ამ უკანასკნელ შესაძლებლობას არც ივ. ჯავახიშივილი გამორიცხავს, თუმცა იქვე კვლავ იხსენებს, რომ თვით ფარსადანი თავს ქართველად მიიჩნევდა. უნდა აღინიშნოს, რომ „ჯამი აბასის“ ქართული თარგმანის დასაწყისში⁶ ფარსადან გორგიჯანიძის ნათქვამი „ქართლის გორელი ვიყავ“ არ გულისხმობს მის ეთნიკურ კუთვნილებას. ამავე დროს მის ნაშრომში სომეხების მიმართ თანაგრძნობა ამკარაა, თუმცა ეს მონაცემები საკმარისი არ არის კატეგორიული დასკვნისათვის. როგორც მოჰამედ თაჭერის თხზულების ქვემოთ მოტანილი ციტატიდან დავინახავთ, მე-17 საუკუნის სპარსელი ავტორის აზრით, ფარსადანი ქართველი იყო.⁸ თეიმურაზ ბაგრატიონს მოტანილი აქვს ინფორმაცია შოთა რუსთაველზე, ხოლო სქოლიოში განმარტება: „ესე ვიხილე მე წიგნსა შინა საისტორიოსა საქართველოისასა აღწერილსა ფარსადან გორგიჯანა შვილისა გორელისა, რომელიცა ყოფილარს განსწავლული კაცი ქართულსა და სხვათა აღმოსავლეთისა ენათა ზედა. მრავალთა დროთა და საქართველოისა სხვათა და სხვათა შემ-

1 ჯამი აბასი, ხელნაწ. M 27, ფ. 1ა; რ. კიკნაძე. ფარსადან გორგიჯანიძე და „ისტორიანი და ამჟამანი შარავანდედთანი“, გვ. 9.

2 ჯამი აბასი, ხელნაწერი M 27, ფ. 346ა.

3 „ჯამი აბასის“ ქართული თარგმანის ხელნაწერის დასაწყისში (ხელნაწერი M. 27, ფ. 1ა).

4 Brosset. Histoire modern de la Géorgie, II, 1-re livraison, p. 513.

5 Brosset. Histoire modern de la Géorgie, II, 1-re livraison, p. 510; ივ. ჯავახიშივილი. ფარსადან გორგიჯანიძე, - ისტორიის მიზანი, წყაროები და მეთოდები წინათ და ახლა, წიგნი 1, ძველი ქართული საისტორიო მწერლობა (V-XVIII სს.) - თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტომი , VIII, თბ., 1977, გვ. 283; რ. კიკნაძე, ფარსადან გორგიჯანიძე და „ისტორიანი და ამჟამანი შარავანდედთანი“, გვ. 10.

6 ხელნ. M 27, ფ. 1.

7 რ. კიკნაძე. ფარსადან გორგიჯანიძე და „ისტორიანი და ამჟამანი შარავანდედთანი“, გვ. 10.

8 მოჰამედ თაჭერის ცნობები საქართველოს შესახებ. - ტექსტი, თარგმანი და შენიშვნები ვ. ფუთურიძისა. - „მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის“, ნაკვ. 39, თბ., 1954, გვ. 386.

თხვეულებათა დამსწრე საქართველოსა მეფეთაგან და სპარსეთისაცა კარსა ზედა პატივცემული“.¹ თეიმურაზ ბატონიშვილის წიგნსაცავის კატალოგის ცნობით, ფარსადანი ყოფილა „ქართლისა ქალაქისა გორიდან“.²

მარი ბროსე მართლაც უშვებს ფარსადანის სომხური წარმოშობის შესაძლებლობას, ვინაიდან, როგორც მკვლევარი აღნიშნავს, ის გორიდან იყო, რომლის მოსახლეობის 3/4 სომხები იყვნენ. ამას მოსდევს ვარაუდი, „შესაძლოა, თავადაც სომეხი იყო“.³ მ. ბროსეს გადმოცემით, ფარსადანის ძირითადი ნაშრომის ხელნაწერი, რომელშიც საქართველოს ისტორია იგულისხმება, დაახლოებით 1841 წელს აღმოაჩინა პლატონ იოსელიანმა. პეტერბურგში ჩასვლისას ის მ.ბროსეს დაუკავშირდა და ნება დართო მას და კიდევ სხვა პირს, რომ გადაეწერათ ტექსტი. ორიგინალი კი მის ხელში დარჩაო. მ. ბროსეს დახასიათებით, „ეს არც თუ კარგი ხელით დაწერილი ხელნაწერი ადვილად იკითხება, მაგრამ სიტყვები დაცლებულია წერტილებით, ძველებურ ყაიდაზე, დაუდევრად, სწორი ორთოგრაფიის არცოდნით“. გარდა ამისა, „ან ფარსადანმა არ დაასრულა თავისი ნაშრომი, ან მისი ხელნაწერი მნიშვნელოვნად დაზიანდა. ტექსტის შუა ადგილიდან გამოტოვებულია ადგილები, ბოლოში მოთავსებულ ფურცლებზე ხშირია გამეორებები. ზოგიერთ შემთხვევაში ტექსტი წყდება შუა გვერდზე ისე, რომ არ იძებნება გაგრძელება. რაც შეეხება სტილს, ის ყველაზე უფრო ნაკლებად დახვეწილია, რაც კი შეიძლება წარმოიდგინო, გაუმართავია, მაგრამ ცოცხალი და ორიგინალური“.⁴ ტექსტი იწყება საქართველოში ქრისტიანობის შემოღების შესახებ თხრობით და გრძელდება მე-18 საუკუნემდე, ქრონიკებიდან აღებული ნაწყვეტებით, რომელიც მეფე ვახტანგს მიეწერება. ეს სამუშაო, ძალზე ზედაპირული, ხშირად აჩვენებს, თუ რამდენად ესმოდა ან არ ესმოდა ავტორს თავისი წყარო, რომელიც მას ახსოვდა დეტალურად ან დავიწყებული ჰქონდა. „საქართველოს ისტორიაში“ მ. ბროსეს, როგორც ის აღნიშნავს, ხშირად მოაქვს იქიდან ციტატები. დაწყებული მე-16 საუკუნის ბოლოდან ის პოულობდა აქა-იქ საინტერესო ინფორმაციას, რომელიც საყურადღებოდ მიაჩნდა, და შეჰქონდა თავის „შენიშვნებში“, მაგრამ შემდგომი პერიოდისთვის, რომელსაც ფარსადანი აღწერს როგორც თანამედროვე, მ. ბროსეს შეფასებით, მის თხზულებას მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია და მკვლევარსაც იქიდან ვრცელი პასაჟები აქვს ამოღებული. ფარსადანის თხზულების მ. ბროსესეული თარგმანი იწყება როსტომისათვის იმერეთის ბატონიშვილის, მამუკას, შვილად აყვანის შეთავაზებით.⁵

ასევეა წარმოდგენილი ფარსადანის ტექსტი დავით ჩუბინაშვილთან, რომე-

1 თეიმურაზ ბატონიშვილი. ისტორია დაწყებითგან ივერიისა, ესე იგი გიორგიისა, რომელ არს სრულიად საქართველოსა, ქმნილი საქართველოს მეათცამეტის მეფის გიორგის ძის თეიმურაზისაგან., სანქტპეტერბურგი, 1848, გვ. 284.

2 ლ. მენაბდე. ძველი ქართული მწერლობის კერები, ტომი 1, ნაკვეთი პირველი, თბ., 1962, გვ. 255.

3 Brosset. Histoire modern de la Géorgie, II, 1-re livraison, p. 510.

4 Brosset. Histoire modern de la Géorgie, II, 1-re livraison, p. 509.

5 Brosset. Histoire modern de la Géorgie, II, 1-re livraison, p. 514.

ლიც ფარსადანის თხზულებიდან ამოღებულ ნაწყვეტს შემდეგნაირად ასათაურებს: „როსტომ მეფის ცხოვრება, გადმოწერილი საქართველოს ისტორიიდან გორგიჯანიძის მიერ თხზულისა“.¹ სარგის კაკაბაძე ფარსადანის ტექსტის, მისი აზრით, ღირებული მონაკვეთის გამოცემისადმი დართულ შესავალში დეტალურად მსჯელობს ფარსადანის თხზულების ხელნაწერებზე, ეხება იმ ხელნაწერს, რომელიც 1841 წელს, საქართველოში აღმოაჩინა პლატონ იოსელიანმა, შემდეგ ის მოხვდა იოანე ბაგრატიონის კოლექციაში, ხოლო მოგვიანებით პეტერბურგის საჯარო ბიბლიოთეკაში. მისი დახასიათებით, ხელნაწერს არ გააჩნია პაგინაცია, აკლია დასაწყისი, ასევე ზოგიერთი ფურცელი, ხოლო ყდაში ჩასმისას ფურცლები არეულად მოუთავსებიათ. ბოლოში, 1710 წელს სხვა ხელით შესრულებულ მინაწერზე დაყრდნობითაც, რომელიც ჩუბინაშვილმა ფარსადანის ტექსტის გაგრძელებად მიიჩნია, გაარკვია, რომ ხელნაწერი ჯერ კახეთში მოხვდა, თვით მინაწერიც კახელის ხელითაა შესრულებული, ხოლო თვით ხელნაწერი, რომელიც, შესაძლოა, ფარსადანის ხელითაა დაწერილი, შედარებით ადრე, დაახლოებით 1700 წლის ახლოს, 1696-1700 წლებს განეკუთვნება და უკვე სარგის კაკაბაძის დროს იყო თბილისში, საქართველოს საისტორიო საეთნოგრაფიო მუზეუმში (№2140). პირველი ხელნაწერიდან გადაწერილი მეორე ხელნაწერი, რომელიც რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიის აზიურ მუზეუმში ინახებოდა, ერთ-ერთი ქართველი ბატონიშვილის დავალებით სვიმონ ტაბიძეს დაახლოებით 1830 წელს გადაუწერია.²

ისფაჰანის უკანასკნელი სპარსელი დარულას გადაყენების შემდეგ, 1618 წელს, აღნიშნულ თანამდებობაზე დაინიშნა ქართველი უფლისწული ხოსრო მირზა, იგივე ქართლის ვალი როსტომი, რომელიც, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ამ მოვალეობის შემსრულებლად ფორმალურად გარდაცვალებამდე ითვლებოდა, თუმცა როსტომის ქართლის ვალიდ დანიშვნის შემდეგ, ისფაჰანში მის ნაცვლად მისივე წარდგენით სხვადასხვა პირი იგზავნებოდა.³ მათ შორის ერთ-ერთი იყო ფარსადან გორგიჯანიძე.

მ. ბროსეს მოაქვს ინფორმაცია ფარსადანის წინაპრებზე. 1624 წელს, როდესაც ყარჩილა ხანი დაიღუპა, „ქართველებმა რომ ალყა შემოარტყეს თბილისის ციხეს, ვინმე გიორგი გორგიჯანიშვილმა, გორიდან, მოახერხა მიეწოდებინა წყალი ალყაშემორტყმული სპარსელების გარნიზონისთვის. როგორც კი მოურავმა, გიორგი სააკაძემ, შეიტყო ამ ღალატის შესახებ, მან იგი „ჩამოახრჩო“ (გვ. 132). 1636 წელს ასევე მეორე გორგიჯანაშვილია (გიორგი) მოხსენიებული“ (გვ. 354). იქვე მ.ბროსე შენიშნავს, რომ გაურკვეველია ფარსადანს თავისი გვარის რომელი ფორმა მიაჩ-

1 ქართლის ცხოვრება, დასაბამითგან მეათცხრამეტე საუკუნემდის, ნაწილი მეორე, ახალი მოთხრობა, 1469 წლიდან, ვიდრე 1800 წლამდე გამოცემული მ. ჩუბინოვისაგან სანქტპეტერბურგს, 1854, გვ. 517-569.

2 სარგის კაკაბაძე. ფარსადან გორგიჯანიძის ისტორია. - საისტორიო მოამბე, II, 1925, გვ. 199-200.

3 კ. კუცია. ისფაჰანის ქართველი ტარულები (1618-1722). - მახლობელი აღმოსავლეთის ისტორიის საკითხები, II, თბ., 1972, გვ. 95-99.

ნია უფრო სწორად. მის წიგნში ორჯერ არის გორგიჯანიძე (321, 397), რომლის ანალოგია გორგიჯანაშვილი; ოთხჯერ გიორგიჯანიძე (გვ. 387, 406, 455, 461). ქართული სახელის გიორგის სომხური შესატყვისია „გორგე“, „გორგი, გეორგე“, რაც არის წიგნებში, როდესაც ლაპარაკია ქართველ პირებზე; „ჯან“ სპარსულია, ნიშნავს „სულს“ და არის მოფერებითი ფორმა, სინაზის, ფამილიარობის გამომხატველი. თვითონ მ. ბროსე ფიქრობს, რომ ეს ორი გვარი ერთია და რომ ფარსადანმა საზოგადოებისათვის ცნობილი ღალატის გამო, რომელიც მისმა წინაპარმა ჩაიდინა, შეიცვალა გვარი, ხოლო მათი გვარის სწორი ფორმა იყო „გიორგიჯანიძე“.¹

მ. ბროსეს შენიშვნით, არც ევროპულ და არც სპარსულ წყაროებში არავითარი ინფორმაცია ფარსადანზე 10 წლის ასაკამდე არ მოიპოვება. მთელი მისი მიღწევები და წარმატებები უკავშირდება მეფე როსტომის სახელს, რომელმაც მიაღებინა მას განათლება და დააქორწინა; მეფემ და დედოფალმა თავისი ხარჯით გადაუხადეს მას ხუთდღიანი ქორწილი.² მ. ბროსეს აზრით, ფარსადანი სრულ სიმართლეს მოგვითხრობს იმის შესახებ, რაც უნახავს და გადახდომია 10-დან 70 წლამდე. რადგან 65 წელი 1691 წელს შეუსრულდა, 10 წლის ასაკის ის 1636 წელს ყოფილა, 1653 წელს გაუგზავნიათ სპარსეთში, რათა მიელოცა ახლად დანიშნული ეთთემად უდ-დოულესათვის, მეჭმედ-ბეგისათვის, რომელმაც ხალიფა-სულტანი შეცვალა. ეს მოხდა მაშინვე უფლისწულ ლუარსაბის დაღუპვის შემდეგ, რომელიც ნაშვილები ჰყავდა როსტომს. ფარსადანმა ბამთარი ლაჰჯანში გაატარა, დაკავებული იყო 300 თუმნის შემოსავლის აკრებით, რომელიც სამეფო შემოსავლად გილანში იყო დაწესებული. ის დაბრუნდა საქართველოში და კვლავ გაემართა შაჰთან, რათა ეთხოვა მისთვის მეფის სახელით ნებართვა ეშვილებინა ვახტანგი, მუხრანის უფლისწული, და დაენიშნა ის მის მემკვიდრედ. მალე როსტომმა, რომელიც ქართლში მის მეფედ დანიშვნამდე ისფაჰანის დარულა ანუ „პოლიციის პრეფექტი“ იყო, თავისი ფუნქცია და სახელო გადასცა ფარსადანს, რომელმაც მიიღო ისლამი და ისქანდერ მუნშის გამგრძელებლის³ მიხედვით დაირქვა ფარსადან-ბეგი. ჩვენი ავტორი ამის შესახებ არაფერს ამბობს, მაგრამ გვამცნობს, რომ მას დაერქვა ეშიკ ალასი ბაში, ან ბოქაულთუხუცესი; ამასთანავე მიიღო ხუთი სოფელი თავისი გარემოცვისთვის. მისი სახლის ქალები და ჯალაბნი საქართველოში დარჩნენ. თუმცა ის დიდხანს არ ყოფილა თანამდებობაზე. ხალხის უკმაყოფილების გამო შაჰმა ის გადააყენა თანამდებობიდან და სთხოვა როსტომს სხვისი დანიშვნა, რომელიც ისქანდერ მუნშის და ტავერნიეს მიხედვით ქართველი რენეგატი პადადა-ბეგი (იგულისხმება პაატა) იყო.

1 Brosset. Histoire modern de la Géorgie, II, 1-re livraison, გვ. 510, 511.

2 Brosset. Histoire modern de la Géorgie, II, 1-re livraison, გვ. 511.

3 ისქანდერ მუნშის ძირითად ნაშრომს, რომელიც შაჰ აბასის გარდაცვალების წელს (1629) დასრულდა, შემდგომში რამდენიმე გაგრძელება დაერთო: იმავე ისქანდერ მუნშის კუთვნილი 1629-1634 წლების აღწერა და მასზე დართული მოჰამედ იუსუფის ნაშრომი „ხულდე-ი ბარინ“-ის ნაწილი, რომელშიც მოვლენები 1642 წლამდეა მოყვანილი (ისქანდერ მუნში. აბასის ქვეყნის დამამშვენებელი ისტორიის გაგრძელება, ცნობები საქართველოს შესახებ, სპარსულ ტექსტს გამოკვლევა, ქართული თარგმანი, შენიშვნები და საძიებლები დაურთო ნანა გელაშვილმა, თბ., 1981, გვ. 13-14.

ადრე მე ვფიქრობდი - აღნიშნავს მ. ბროსე, რომ ეს თვით ფარსადანის მუსლიმური სახელი იყო, მაგრამ ახლა ეს შეცდომად მიმაჩნიაო.¹

ვ. ფუთურიძის დაკვირვებით, მ. ბროსე ცდება, როდესაც ფარსადან გორგიჯანიძის ზოგიერთ ინფორმაციას საქართველოს შესახებ ისქანდერ მუნშის ისტორიიდან ამოკრეფილად მიიჩნევს, სინამდვილეში, როგორც ის ფიქრობს, ისინი დაცულია მუჰამედ თაჰერის თხზულებაში, რომლის ცნობები საქართველოს შესახებ მანვე თარგმნა.² კონკრეტულად იგულისხმება შემდეგი ცნობა: „...ხელმწიფე გამწყრალი იყო ერთხელ უკვე ნახსენები საქმეების გამო მირ-ყასემ ბეგზე, რომელიც როსტომ-ხანის ნაცვლად იყო სამეფო ქალაქ ისპაანში ტარულად, და ის გადააყენა ამ საქმიდან. დადგენილ იქნა, რომ როსტომ-ხანმა დანიშნოს სხვა (ისეთი), რომელიც შეძლებს ამ საქმის (ტარულობის) შესრულებას. საქართველოს ვალიმ ფარსადან-ბეგ ქართველი დანიშნა და (შაჰს) მოახსენა, რომ თუ უკეთილშობილესი ბრძანება იქნება, ის შეასრულებდა ამ საქმეს. მისმა უდიდებულესობამ ბრძანა, რომ რადგანაც საღვთო კანონის დამცველი ჩვენი უავგუსტოესობის აზრით არასგზით არ დაიშვება, რომ ისლამის ხალხზე მმართველად და ხელისუფლად იდგეს სხვა სარწმუნოების (პირი), ამიტომ თუ (ფარსადან-ბეგი) ისლამის პატივით შეიმოსება, მაშინ იქნება (მხოლოდ) როსტომ-ხანის თხოვნა მიღებული და შესრულებული. ფარსადან-ბეგიც მორჩილებით და დიდის მონდომებით გახდა მუსლიმანი, თავით იქნა შემკული და (შაჰის) ფეხთა კოცნის პატივით განდიდებული ხსენებულ საქმეს შეუდგა“.³ იგივე მემატიაზე ფარსადანის თანამდებობიდან გადაყენების შესახებაც მოგვითხრობს: „...გამოვიდა მაღალი ფირმანი ისპაანის ტარულობიდან ფარსადანის გადაყენების შესახებ, ხოლო როსტომ-ხანის სახელზე გამოცემულ იქნა უკეთილშობილესი რაყამი, რომ სხვა დანიშნოს (მის) ნაცვლად და წარმოადგინოს, და რადგანაც შაჰის განათლებული გულისათვის ნათელი გახდა დივან-ბეგ ულურ-ბეგის წამხდრობა და წაქეზება (ხალხისა), მან, როგორც ამბობს (ლექსი): „ცუდად მხედველი თვალი თუ ვერ იხედება - უკეთესია“, ბრძანა, რათა „მისი ცუდად მხედველი თვალის გუგა მხედველობის სამოსისაგან გაეშვიშვლებინათ (დაებრმავებინათ ის)... ხსენებული სამეფო ქალაქის ტარულობა, თანახმად როსტომ-ხანის თხოვნისა, ბადადა (პაატა) - ბეგს ეწყალობა“.⁴

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, 10 წლის ასაკიდან როსტომის კარზე აღზრდილმა ფარსადანმა კარგად შეისწავლა სპარსული ენა და საკმაოდ ახალგაზრდა რამდე-

1 Brosset. Histoire modern de la Géorgie, II, 1-re livraison, გვ. 511.

2 მოჰამედ თაჰერის ცნობები საქართველოს შესახებ. - ტექსტი, თარგმანი და შენიშვნები ვ. ფუთურიძისა. - „მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის“, ნაკვ. 39, თბ., 1954, გვ. 386.

3 მოჰამედ თაჰერის ცნობები საქართველოს შესახებ. - ტექსტი, თარგმანი და შენიშვნები ვ. ფუთურიძისა. - „მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის“, ნაკვ. 39, თბ., 1954, გვ. 386.

4 მოჰამედ თაჰერის ცნობები საქართველოს შესახებ. - ტექსტი, თარგმანი და შენიშვნები ვ. ფუთურიძისა. გვ. 387.

ნიმევერ გაიგზავნა სპარსეთში საგანგებო დავალებებით. 1656 წელს შაჰ აბას II-მ (მე-7 სეფიანთა შაჰი, 30 აგვისტო 1632 - 26 ოქტომბერი 1666) ქართლის გამგებელ როსტომის წარდგენით გამუსლიმებული¹ ფარსადანი ისფაჰანის დარულად (მოურავად - ნაიბად) დანიშნა. ვ. ფუთურიძის ზემოაღნიშნული შენიშვნის მიუხედავად, თვით ამავე მკვლევრისათვისაც ნათელია, რომ ფარსადანის ერთ-ერთი წყარო არის მე-17 საუკუნის ირანელი მემათიანის ისკანდერ მუნშის „თარიხ-ე ალამ - არა-იე აბბასი (ქვეყნის დამამშვენებელი ისტორია აბასისა“;² რომელიც ფარსადანის გამაჰმადიანების შესახებაც მოგვითხრობს: „რუსტემ ხანს, როგორც ისპაჰანის დარულას (მოურავს) თავის წარმომადგენლად (ისპაჰანში) ყავდა ვინმე მირ-კასემი. ყაენი მირ-კასემით უკმაყოფილო გახდა და ის გადაყენებულ იქმნა ადგილიდან. რუსტემ ხანს დაევალა მის ადგილას სხვა პირი გამოეგზავნა. ქართლის მმართველმა (როსტომმა) დანიშნა ქართველი ფარსადან-ბეგი და მისი (კანდიდატურა) წამოაყენა. მაგრამ ყაენმა ამაზე განაცხადა, რომ (ეს კანდიდატი) სამართლიანობის მის შეგნებას სრულებით არ შეეფერება და არც არის დასაშვები, რომ ურწმუნოს მიეცეს უპირატესობა მართლმორწმუნეებთან შედარებით და ამიტომ რუსტემ ხანის შუამდგომლობა მხოლოდ იმ შემთხვევაში შეიძლება დაკმაყოფილებულ იქმნას, უკეთუ ფარსადან-ბეგი ისლამს მიიღებსო. ფარსადანი დასთანხმდა ამ მოთხოვნას და შეუდგა თანამდებობის ასრულებას“.³

ამგვარად ფარსადანმა თავისი კარიერა 40 წლის ასაკში დაიწყო, შაჰ აბას II-ის წლებში, ხოლო განაგრძო მისი შვილის, სულეიმანის (სეფიანთა მე-8 შაჰი, 1647-1694) დროს.⁴ ირანში ორმოცწლიანი ცხოვრების განმავლობაში იგი არაერთხელ ჩავარდნილა განსაცდელში. დარულას თანამდებობაზე, როგორც აღინიშნა, დამზავებული შეცდომების გამო, ის დიდხანს არ დარჩენილა. მიუხედავად იმისა, რომ მას დივანბეგმა მოსახლეობა აუჯანყა, რის გამოც ფარსადანმა თანამდებობა დაკარგა, სანაცვლოდ ის ეშიკაღასი გახდა და სარჩოც განეჩინა.⁵ ამის შესახებ მოჰამედ თაჰერის გარდა თვით ფარსადანი მოგვითხრობს: „ბედნიერმან შაჰაბაზ ყაენმან კარგის თვალთ მნახა და დიდი პატივი დამდვა, ასე რომ უფროსი ერთი სადივანბეგოს სამსახურს მე მიბრძანებდა. ესეები დივანთბეგს ეჯავრა და ისპაჰანის ლოთებს ასწავლა, ტყვილად ამიჩვილა და მრავალი ტყუვილი მოგონება ათქმევინა. ეს ხელმწიფემ შეუტყო, დააჭირვინა, თვალეები დასთხარა და რაც აქვნდა,

1 მოჰამედ თაჰერის ცნობები საქართველოს შესახებ, ტექსტი, თარგმანი და შენიშვნები ვ. ფუთურიძისა. გვ. 386; რ. კიკნაძე. ფარსადან გორგიჯანიძე და „ისტორიანი და აზმანი შარავანდედთანი“ გვ. 11.

2 ისქანდერ მუნშის ცნობები საქართველოს შესახებ, სპარსული ტექსტი. ქართული თარგმანითა და შესავლითურთ გამოსცა ვლადიმერ ფუთურიძემ, თბ., 1969, გვ. 10.

3 B. Dorn, Beitrage sur Geschichte der kaukasischen Länder und Völker aus morgenländischen Quellen III, Erster Beitrag zur Geschichte der Georgier. Memoires de l'Académie Imperiale Des Science, VI serie, t. sixième SPb., გვ. 431.

4 Histoire modern de la Géorgie, II, 1-re livraison გვ. 512 (სულეიმანი -სეფიანთა მე-8 შაჰი, 1647-1694).

5 კ. კუცია. ისპაჰანის ქართველი ტარულები, გვ. 98.